

УДК 346.9

Олена Зельдіна,

докт. юрид. наук, професор,
завідувач сектору проблем
реалізації господарського законодавства
Інституту економіко-правових
досліджень Національної академії наук України

Олександр Хрімлі,

канд. юрид. наук, докторант
сектору проблем реалізації господарського законодавства
Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України

НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНВЕСТИТОРІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті проаналізовано питання модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання. Запропоновано визначення: модернізація інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання – це сукупність заходів, пов'язаних з удосконаленням матеріальних та процесуальних норм права, що охоплює інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання, які спрямовано на підвищення ефективності цього інституту в новітніх умовах розвитку економіки держави. У статті виокремлено напрями модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Ключові слова: модернізація, інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання, матеріальні норми права, процесуальні норми права, ефективність.

Постановка проблеми. В Україні законодавство, яке регулює питання захисту прав інвесторів у сфері господарювання, є недосконалим та не сприяє надходженню інвестицій. «Інвестиції виступають індикатором розвитку будь-якої країни. На управлінні економічною ситуацією через регулювання інвестиційної діяльності сьогодні багато в чому ґрунтується досягнення збалансованого розвитку національної економіки. Це зумовлює необхідність проведення інституційної реформи як механізму регулювання інвестиційної діяльності, що забезпечував би формування сприятливих умов для залучення і використання інвестицій, а також досягнення максимальної ефективності від здійснення інвестиційної діяльності на кожному організаційному рівні» [1, с. 81–82].

Важлива роль в організації інвестиційної діяльності та в забезпеченні сприятливого інвестиційного клімату належить державі. О. А. Кириченко виділяє два типи державної інвестиційної політики – пасивну та активну. Пасивна державна інвестиційна політика полягає в тому, що держава застосовує методи переважно правового та

економічного характеру, обмежуючи безпосереднє адміністративне втручання в інвестиційні процеси до мінімуму. У разі активної державної інвестиційної політики держава широко застосовує всі види методів і часто сама стає інвестором [2, с. 64].

В Україні доцільно цілеспрямовано використовувати всі можливості активної державної інвестиційної політики для створення сприятливого інвестиційного клімату та модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, який є одним із найважливіших важелів у цій сфері. У процесі модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання необхідно орієнтуватися на загально-правову стратегію держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням модернізації законодавства присвячено праці таких учених, як: В. К. Мамутов, О. Р. Зельдіна, Д. В. Задихайло, Г. Л. Знаменский, Т. С. Подорожна, А. О. Селіванов та інші. Проте питання модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання залишились поза увагою вчених. Тому це питання потребує детального дослідження.

Мета статті – проаналізувати питання модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання та запропонувати напрями модернізації цього інституту.

Виклад основного матеріалу. Модернізація (франц. *modernisation*, від *moderne* – новітній, сучасний) – це удосконалення, поліпшення, оновлення, зміна чого-небудь, приведення його у відповідність до сучасних вимог і норм, показників якості [3, с. 402].

За останні декілька років термін «модернізація» увійшов до вжитку і широко використовується стосовно права. Так, А. В. Малько і А. Ю. Саломатін розглядають модернізацію як історично тривалий і географічно розосереджений процес осучаснення права, пристосування його до реалій індустріального і постіндустріального суспільства [4].

О. Р. Зельдіна зазначає, що модернізація господарського законодавства – це сукупність заходів, пов'язаних із поліпшенням, оновленням, доповненням, зміною норм господарського законодавства, які спрямовано на підвищення ефективності цих норм у новітніх умовах розвитку економіки держави [5, с. 59]. «Основним недоліком економічної політики держави є відсутність господарсько-правової політики, яка виступає умовою ефективності модернізації господарського законодавства і самих відносин господарювання, а отже, й ефективності функціонування національної економіки» [6, с. 27].

Т. С. Подорожна зазначає, що модернізація права не може зосереджуватися тільки на розвитку нормативно-правових актів та їх упорядкуванні. Головне завдання успішної реалізації суспільної трансформації – це послідовність у конституціоналізації суспільних відносин з подоланням конфлікту між Конституцією, правовою системою та правозастосовною практикою. Власне, процес перетворення правової системи повинен бути комплексним, охоплювати всі її складові частини, зокрема, має бути спрямований на забезпечення єдності об'єктивного і суб'єктивного права, удосконалення діяльності правотворчих та правозастосовних органів, відповідність розвитку правовідносин чинному праву. Однак головне місце в цьому процесі має належати підвищенню рівня правосвідомості суб'єктів права. Тільки за таких умов, на наше переконання, можна забезпечити необхідну дієздатність правової системи України [7, с. 81–85].

А. О. Селіванов наполягає, що конституційну модернізацію можна уявляти у змістовому аспекті як безпомилкове оперування досягненнями як юриспруденції понять, так

і юриспруденції інтересів та юриспруденції цінностей [8].

Проведений аналіз дозволяє запропонувати таке визначення: **модернізація інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання** – це сукупність заходів, пов'язаних з удосконаленням матеріальних та процесуальних норм права, що охоплює інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання, які спрямовано на підвищення ефективності цього інституту в новітніх умовах розвитку економіки держави.

Успішне здійснення модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання вимагає проведення послідовної системної державної політики. Основою модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання є нормативно-правове забезпечення функціонування зазначеного інституту. На сьогодні в Україні вже існує низка законодавчих актів. Проте вони потребують доопрацювання та вдосконалення.

Основним завданням модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання має стати вдосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання захисту прав інвесторів, посилення заходів щодо недопущення корупції в органах державної влади, що задіяні в процесі захисту прав інвесторів, створення широкого спектра можливостей для інвесторів у виборі форм, способів, засобів захисту їхніх прав і законних інтересів, а також реалізація реформи судової системи. Доцільність політики модернізації інституту захисту прав інвесторів базується на необхідності стимулювання інвестиційної активності суб'єктів господарювання. Заходи, які розробляються та реалізуються в процесі модернізації інституту захисту прав інвесторів, мають бути спрямовані на формування сприятливого інвестиційного середовища. В Україні потрібно здійснити багато заходів щодо вдосконалення інституційного та нормативно-правового забезпечення захисту прав інвесторів у сфері господарювання. Розпочати практичне запровадження низки механізмів захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Для стимулювання модернізаційних процесів у сфері захисту прав інвесторів треба створити його дієве організаційне забезпечення. По-перше, такими інститутами повинні стати законодавчі органи державного та місцевого рівнів. Причому останнім повинен надаватись пріоритет, оскільки очевидним сьогодні стає перенесення акцентів із загальнодержавного на регіональний рівень. Модернізаційні процеси мають поєднувати централізовану координацію з децентралізацією вирішення локальних завдань. По-друге, до

вирішення проблеми повинні залучатися бізнес-центри, центри інноваційно-інвестиційного розвитку, регіональні інвестиційні компанії, технопарки тощо.

Незважаючи на недоліки та труднощі реалізації модернізаційних процесів у сфері захисту прав інвесторів, нині така політика повинна отримати відображення у поєднанні державних і приватних інтересів. Слід зазначити, що держава, формуючи нормативно-правове поле, недостатньо стимулює участь регіонів та активізує залучення приватного ресурсу до процесу модернізації інституту захисту прав інвесторів.

Модернізація повинна мати поміркований характер, визначатися системністю підходів. Модернізація інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання передбачає створення чітких механізмів реалізації норм права щодо захисту прав і законних інтересів інвесторів з урахуванням політичних, соціальних та економічних цілей держави.

Модернізація інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання передбачає підвищення ефективності матеріальних і процесуальних норм права, що можливо за умови забезпечення взаємозв'язку процесу правотворчості і правореалізації. Для цього необхідно вирішити такі основні завдання.

1) Забезпечити науково обґрунтований правотворчий процес. Саме у процесі правотворчої діяльності досягається вдосконалення матеріальних і процесуальних норм права. У процесі модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання необхідно створити науково обґрунтований і надійно керований правотворчий процес, який підняв би на новий якісний рівень правове регулювання захисту прав і законних інтересів інвесторів і тим самим сприяв активізації інвестиційної діяльності і стійкому зростанню економіки країни. Забезпечити науково обґрунтований правотворчий процес можливо, якщо будуть дотримані такі умови: *а) правильний вибір мети, яка повинна бути досягнута у разі ухвалення даної норми права.* Законодавець повинен чітко уявляти, що він хоче добитися шляхом ухвалення тієї або іншої норми права. При цьому мета повинна бути реально досяжною і відповідати рівню розвитку суспільних відносин. Необхідно також враховувати, що поставлена у нормі права мета повинна бути здійснена саме за допомогою правового регулювання. Мета правових норм є критерієм оцінки їх ефективності. Тому необхідно навчитися визначати мету такого інституту господарського законодавства як інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання. Таким чином, приймаючи будь-який нормативно-

правовий акт, законодавець насамперед повинен визначитися з метою, для досягнення якої розробляється даний документ; *б) правильний вибір правових засобів для досягнення поставленої мети.* Щоб мета була досягнута, необхідно мати засоби, що забезпечують вплив на відносини у сфері захисту прав інвесторів.

2) Забезпечити новий якісний рівень правореалізації. Необхідно не тільки приймати правові норми, але й гарантувати їх неухильне і правильне виконання. Забезпечення якісного рівня правореалізації можливо, якщо будуть дотримані кілька умов: *а) своєчасне доведення норми права до адресата.* Часто на практиці має місце ситуація, коли норма права доводиться до суб'єктів господарювання через якийсь час після набуття нею чинності, що суперечить законодавству України і не дає можливості своєчасно скоригувати інвестиційну діяльність, тому необхідно законодавчо забезпечити умови, що не допускають такого порушення законодавства; *б) створення спеціальних органів або наділення органів держави і посадових осіб відповідальністю за реалізацію правових норм.* Нині відповідальність державних органів і їх посадових осіб за неналежне виконання норм права неадекватна збитку, який завдається неправомірними діями уповноважених органів і посадових осіб; *в) виділення необхідних фінансових коштів для реалізації норм права.* Багато правових норм для їх практичної реалізації вимагають первинних витрат держави, що на практиці найчастіше не виконується; *г) забезпечення розрахунку економічного ефекту від реалізації норм права.* Згідно із Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 [9] обов'язковою умовою розгляду проекту нормативно-правового акта є підготовка аналізу регуляторного впливу даного проекту. При цьому слід звернути увагу, що, розраховуючи економічний ефект, необхідно враховувати як прямі показники, тобто кошти, які отримає держава від реалізації норм права, а також непрямі показники, тобто ефект мультиплікатора; *г) забезпечення стабільності правового регулювання.* Ефективність правового регулювання залежить не тільки від якості правових норм, але й від умов, у яких функціонує право. Норми права, що постійно змінюються, негативно позначаються на економічному розвитку суспільних відносин, інвестиційному іміджі України; *д) своєчасна розробка механізму практичного застосування норм права.* Необхідно забезпечити своєчасне ухвалення норм права і механізм їх реалізації. Як показує практика, інакше норма права залишається

ся декларативною і не може бути реалізована, або у процесі реалізації створюється стільки невирішених проблем, що інвестор вимушений достроково відмовлятися від реалізації задуманого; *е) забезпечення гармонізації, уніфікації законодавства*. Нині низка правових норм, що регулюють ідентичні правовідносини, містяться у різних законодавчих актах, а подеколи суперечать одна одній, що негативно впливає на процес правореалізації.

Таким чином якщо вказані завдання модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання будуть вирішені, то це дасть можливість говорити про досягнення нового рівня нормативно-правового регулювання й реалізації права на захист інвесторів у процесі господарювання.

Виходячи з перерахованих основних завдань, можна виділити такі **напрями** модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання:

1. Забезпечити ефективність адаптації національного законодавства до європейського у сфері захисту прав інвесторів з урахуванням таких факторів, як: визначення точного змісту актів Євросоюзу, до яких потрібно адаптувати українське законодавство щодо захисту прав інвесторів. Натепер не має чітко визначених норм права щодо захисту прав інвесторів, які потребують адаптації до законодавства України. Це є перешкодою для ефективної адаптації законодавства України до законодавства ЄС; забезпечення якості правових актів, які будуть діяти після адаптування законодавства України; врахування особливостей політичних, економічних, правових, судових процесів, які мають місце в Україні; забезпечення поступового формування правової свідомості суб'єктів господарювання, інвесторів відповідно до основних засад європейського права.

2. Забезпечити широкий спектр можливостей для інвесторів у виборі форм, способів, засобів захисту їхніх прав і законних інтересів.

3. Створити чіткі механізми реалізації норм права щодо захисту прав і законних інтересів інвесторів з урахуванням політичних, соціальних та економічних цілей держави.

4. Забезпечити стабільність матеріальних і процесуальних норм права, які охоплює інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання. Для вирішення цього питання доцільно встановити відповідальність для суб'єктів законотворчості, які порушують принцип стабільності законодавства.

5. Виключити суперечності, невідповідності одна одній норм права, які охоплює інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

6. Забезпечити інвентаризацію всіх нормативно-правових актів у сфері захисту прав інвесторів, що дозволить узагальнити цій перелік та визначити недоцільні та застарілі норми права.

7. Забезпечити оптимальне співвідношення законів і підзаконних нормативно-правових актів у сфері захисту прав інвесторів.

8. Використовувати «пакетний» принцип підготовки нормативно-правових актів, одночасно зменшуючи кількість норм-відсилань у самих нормативно-правових актах. Доцільно скоротити до мінімуму кількість відсылних норм права, що сприятиме їх якіснішому застосуванню на практиці.

9. Забезпечити реальні, а не декларативні норми права, що гарантують виконання судового рішення про захист прав і законних інтересів інвесторів. Відсутність дієвого механізму виконання судового рішення не дозволяє його правильно і своєчасно застосовувати на практиці.

10. Забезпечити розумний баланс публічних і приватних інтересів у процесі встановлення матеріальних і процесуальних норм права щодо захисту прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання. Необхідно широке запровадження проектів нормативно-правових актів на засадах державно-приватного партнерства.

Висновки з дослідження. Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що практичне виконання всіх зазначених напрямів дозволить модернізувати інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання й забезпечити новітній рівень захисту прав інвесторів у процесі господарювання.

Список використаних джерел:

1. Колобердянко І. І. Модернізація інституційної системи України як інструмент залучення іноземних інвестицій / І. І. Колобердянко, А. Р. Калантарова // Вісник Запорізького національного університету. – 2015. – № 4 (28). – С. 81–87.
2. Кириченко О. А. Антикризова інвестиційна політика України / О. А. Кириченко, О. І. Харченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1 (103). – С. 64–74.
3. Большая Советская Энциклопедия : в 30-ти т. / гл. ред. А. П. Прохоров. – 3-е изд-е. – М.: Советская Энциклопедия, 1974. – Т. 16. – 402 с.
4. Малько А. В. Модернизация права в глобальном измерении / А. В. Малько, А. Ю. Саломатин // Модернизация права: зарубежный и отечественный опыт : сб. науч. ст. / отв. ред. А. В. Малько, А. Ю. Саломатин. – Пенза: Информационно-издательский центр ПГУ, 2004. – С. 12–21.
5. Зельдіна О. Р. Поняття та напрями модернізації господарського законодавства / О. Р. Зельдіна, В. В. Гришко // Юридична Україна. – 2015. – № 7-8. – С. 58–61.

6. Задихайло Д. В. Правові засади формування та реалізації економічної політики держави : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Д. В. Задихайло. – Х., 2013. – 38 с.

7. Подорожна Т. С. Модернізація правової системи України шляхом її конституціоналізації / Т. С. Подорожна // Конституційні засади правового життя: світові традиції та національні реалії : зб. матеріалів юрид. наук.-практ. інтернет-конф. «Актуальна

юриспруденція» (м. Київ, 28 червня 2013 року). – К., 2013. – 160 с.

8. Селіванов А. О. Конституційна модернізація: шлях до легітимності Конституційна модернізація: шлях до легітимності / А. О. Селіванов // Голос України. – 2011. – № 122 (8 лип.). – С. 4.

9. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9. – Ст. 79.

В статье проанализированы вопросы модернизации института защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования. Предложено определение: модернизация института защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования – это совокупность мероприятий, связанных с совершенствованием материальных и процессуальных норм права, которые охватывает институт защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования, и направленных на повышение эффективности этого института в новых условиях развития экономики государства. В статье выделены направления модернизации института защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования.

Ключевые слова: модернизация, институт защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования, материальные нормы права, процессуальные нормы права, эффективность.

The article analyzes the issues of modernization of the institute of protection of investors' rights in the sphere of management. It is suggested that the modernization of the institution of protection of investors' rights in the sphere of management is a set of activities related to the improvement of material and procedural law, covers the Institute of investor protection in the sphere of management, aimed at improving the effectiveness of this institution in the new conditions of development of the state economy. The article highlighted the modernization of the institution of protection of investors' rights in the direction of the field of management.

Key words: modernization, Institute of investor protection in the sphere of management, substantive rules of law, procedural rules generally effective.

